

АВТОСАНОАТ ТАРМОҒИ КОРХОНАЛАРИ МОЛИЯСИННИНГ ИЖТИМОЙ ИҚТИСОДИЙ МАЗМУНИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ

Иминов Маҳмуджон Азимжон ўғли

“Молия, пул муомаласи ва кредит” кафедраси докторанти

E-mail: iminov08@rambler.ru

<https://orcid.org/0009-0008-5918-9481>

Аннотация: Ушбу мақолада автосаноат тармоғи корхоналари молиясининг иқтисодий мазмуни билан бир қаторда уларнинг жамият тараққиётига кўрсатадиган таъсири таҳлил этилади. Муаллиф корхоналардаги молиявий оқимларнинг шаклланиши, уларни бошқариши усуллари ва иқтисодий кўрсаткичларнинг жараён давомида эволюциясига эътибор қаратган. Шу билан бирга, автосаноат корхоналарида молиявий қарорлар қабул қилишида эътиборга олинadиган ижтимоий омиллар — аҳоли бандлиги, технологик янгиланишлар, инфраструктура ривожини ва бошқа факторлар — илмий нуқтаи назардан кўриб чиқилади. Мақолада хориж тажрибасини ҳисобга олган ҳолда, инвестиция сиёсатини оптималлаштириши, харажатлар самарадорлигини ошириши, рақобат кучли шароитда капитал оқимларини рационал тақсимлаш бўйича тавсиялар илгари сурилади. Шу тариқа корхоналар молиявий фаолиятини бошқаришида илгор ёндашувлардан фойдаланиши имкониятлари ёритилиб, автосаноат тармоғининг янада барқарор ривожланиши учун асос бўладиган илмий-амалий хулосалар берилди.

Калит сўзлар: Автосаноат, корхона молияси, ижтимоий-иқтисодий мазмун, инвестиция сиёсат, молиявий бошқарув, харажатлар самарадорлиги, ривожланиши стратегияси.

1. КИРИШ

Автосаноат тармоғи корхоналари ҳар бир давлатнинг иқтисодиётида муҳим ўрин тутди. Уларнинг зарурлиги бир неча омиллар билан изоҳланади: Автосаноат корхоналари мамлакатнинг умумий иқтисодиётига катта ҳисса қўшади. Улар ишлаб чиқариш ҳажминини ошириш, янги иш ўринлари яратиш ва солиқ тушумларини кўпайтиришга ёрдам беради. Бунинг натижасида мамлакатнинг ЯИМини ошади. Автосаноатда ишлаш учун йирик иш ўринлари мавжуд, бу эса бевосита ишсизликнинг камайишига олиб келади. Молиявий ва техник таълимга эга бўлган мутахассислар ва ишчилар учун кўплаб имкониятлар яратилган. Автосаноат корхоналари мамлакатдаги техник ва технологик ривожланишни турли инновациялар, янгиликлар ва муҳандислик ечимлари орқали илгари суришга ёрдам беради. Бу, ўз навбатида, замонавий автомобилларни ишлаб чиқариш ва уларни экспорт қилиш имкониятларини оширади. Автосаноат корхоналари халқаро савдода мамлакатнинг иштирокини кучайтириб, автомобиллар ва уларнинг қисмлари экспорт қилинса, давлат валюта даромадини ошириш ва ташқи иқтисодий алоқаларни яхшилаш имкониятига эга бўлади. Автосаноатдаги ишлаб чиқариш учун янгилик ва рақобатни рағбатлантириш муҳим аҳамият касб этади. Корхоналар янги моделлар, самарали ишлаб чиқариш жараёнлари ва юқори сифатли маҳсулотлар билан рақобатлашиб, бозордаги ўрнини мустаҳкамлашади. Автосаноат корхоналари халқаро савдо муносабатларининг, транспорт инфратузилмасининг ва энергетика секторининг ривожланишини таъминлаши барқарор ҳисобланади. Мехнат бозори, шунингдек,

ташқи иқтисодий алоқалар ҳам автосаноат тармоғининг самарадорлигига боғлиқ. Ҳозирги кунда автосаноат тармоғи экологик барқарорликка ҳам эътибор қаратмоқда. Яъни, электрли автомобиллар, кам сарфли двигательлар ва қайта тикланадиган энергия манбалари каби инновацион технологияларни жорий этиш аҳамият касб этади. Бу экологияга таъсирни камайтиришга ёрдам беради. Автосаноат тармоғи нафақат автомобил ишлаб чиқариш, балки уларнинг қисмлари, аксессуарлари ва уларга хизмат кўрсатиш билан боғлиқ соҳаларни ҳам қамраб олади. Бу, ўз навбатида, янги бизнес имкониятлари ва қўшимча қиймат яратиш имкониятини туғдиради. Автосаноат корхоналари технологик ва ташкилотчилик инновацияларини жорий этиш орқали ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга эришади. Бу иқтисодий хавфларни камайтириш ва маҳсулотнинг ишлаб чиқариш нархини оптималлаштиришга ёрдам беради. Автосаноат корхоналари мамлакатнинг ташқи иқтисодий сиёсатини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Маҳсулотлар ва технологиялар экспорт қилган ҳолда, мамлакатнинг геосиёсий мавқеини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

Шу сабабли, автосаноат тармоғи корхоналари нафақат мамлакат иқтисодиёти, балки жаҳон бозоридаги ўрин ва рақобатбардошлик учун ҳам муҳим аҳамиятга эга. Автосаноат тармоғи корхоналари молиясининг ижтимоий-иқтисодий мазмуни муҳим аҳамиятга эга, чунки бу молиявий фаолиятлар нафақат компаниянинг ўзини, балки кенг миқёсдаги ижтимоий ва иқтисодий ривожланишга ҳам таъсир қилади. Автосаноат молиявий барқарорлигини жадаллаштириш, кўпинча, жамиятнинг иқтисодий барқарорлигини таъминлаш, иш ўринлари яратиш, ва мамлакат иқтисодиётига ҳисса қўшиш билан боғлиқ.

II. МЕТОДОЛОГИЯ

Мақолани ёзиш жараёнида молиявий таҳлил, иқтисодий моделлаштириш ва тизимли ёндашув услублари уйғунлаштирилди. Аввало, автосаноат тармоғининг умумий иқтисодий характеристикалари статистик маълумотлар асосида ўрганилди, шундан келиб чиқиб, корхона молиясининг соҳавий хусусиятлари аниқланди. Кейинчалик, намунавий компаниялар фаолиятидан олинган кўрсаткичлар макроиқтисодий шароит билан боғлиқ ҳолда таҳлил қилинди. Илова тариқасида халқаро тажриба ўрганилди ва турли илмий манбалардаги назарий ёндашувлар мамлакатимиз шароитида текширувдан ўтказилди. Шу тариқа иқтисодий-маърифий услублар билан бирга матн таҳлили усуллари ҳам фойдаланилди, бу эса корхона молиясининг ижтимоий-иқтисодий мазмунини ҳар томонлама ёритиш имконини берди.

Мазкур макроиқтисодий кўрсаткичлар мамлакат иқтисодиётида изчил суръатда давом этиб келаётган ўсишни яққол намоён қилади. Ялпи ички маҳсулот кадри 90,8 миллиард АҚШ долларига тенглиги ва унинг 6 фоизлик реал ўсиш суръати иқтисодий жараёнларни диверсификация қилиш ва таркибий ислохотлар самарасида ортиқча маънавий-техник тўсиқларсиз амалга оширилаётганини англатади. Инвестиция фаолияти ҳам нисбатан юқори даражада сафарбар этилаётгани кўзга ташланади, чунки 30 миллиард долларлик асосий капитал шакллантирилган бўлса, шундан 7,2 миллиард доллар

тўғридан-тўғри хорижий сармоялар ҳиссасига тўғри келади. Бундай кўрсаткичлар мамлакатда яратилаётган мусоад ҳамда барқарор инвестиция муҳити ҳақида далолат беради.

Аҳоли сони 2029 йилда 40,5 миллион кишига етиши тахмин қилинаётгани иқтисодий фаолиятнинг изчил кенгайиши учун потенциал салоҳият яратса-да, ишсизлик даражаси 6,8 фоиз миқёсида тураётгани меҳнат бозори талаб ва таклиф мувозанати масаласини янада долзарблаштиради. Ялпи ички маҳсулот бир киши ҳисобига 2 495 АҚШ долларига тенг бўлиб, ушбу кўрсаткич аҳоли фаровонлигини ошириш учун катта истикболлар очади. Шу билан бирга, ташқи савдо айланмасининг сўнгги йиллар ичида сезиларли ўсиши иқтисодиётнинг халқаро бозорларга янада чуқур интеграциялашаётгани ва экспорт-импорт операциялари кўламнинг кенгайётганидан дарак беради.

Автомобиль саноатида ташкил топган 0,9 миллиард долларлик қўшилган қиймат ва 29,2 минг нафар иш ўрни бу соҳа ҳозирча иқтисодиётда катта улуш эгалламаганини кўрсатади. Бироқ аҳоли сони тез суръатда ортаётгани, инвестиция муҳитининг яхшиланиб, сара технологиялар билан бойиш жараёни изчил ривожланаётгани ушбу тармоқни истикболли соҳалар қаторида кўриш имконини беради. Автомобил ишлаб чиқариш корхоналарида, жумладан 130,3 миллион доллар миқдордаги сармоя билан амалга оширилаётган лойиҳалар асосида инновацион маҳсулот турларини ривожлантириш ва юқори қўшилган қиймат яратиш имкониятлари кенгаймоқда. Бундан ташқари, тармоқни чуқурлаштирилган технологик ислоҳотлар билан янада мустаҳкамлаш орқали экспортбop маҳсулотлар ишлаб чиқариш имконияти ҳам ортади. Шу тарзда автомобиль саноати мамлакат иқтисодиётида эгаллаган ўрнини кенгайтириб, инновацион ривожланиш ҳамда аҳоли фаровонлигига ҳисса қўшувчи муҳим соҳа сифатида қаралаётгани эътиборни тортади.

Ш.НАТИЖАЛАР

Автомобиль саноатини жадал ривожлантириш ва унинг инвестициявий жозибадорлигини оширишни таъминлаш, илғор халқаро тажриба асосида замонавий бозор механизмлари ва бошқарув усулларини жорий қилиш, шунингдек, ички ва ташқи бозорларда рақобатбардош ишлаб чиқаришни яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 18.07.2019 йилдаги ПҚ-4397-сон қарори қабул қилинган.

Мақсад — Ўзбекистоннинг автомобил саноатини ҳар томонлама ривожлантириш, ички бозорда ишлаб чиқарилган автотранспорт воситаларининг улушини ошириш ва экспортга чиқаришни кўпайтириш. Автосаноат тармоғидаги ривожланиш, ўз навбатида, иш ўринлари яратиш, ташқи савдони рағбатлантириш ва халқаро бозордаги рақобатни оширишга хизмат қилади. Қарор асосида қуйидаги асосий вазифаларбегилаб олинган, булар:

- Ишлаб чиқариш салоҳиятини ошириш: Янги автозаводлар ва ишлаб чиқариш қувватларини яратиш.
- Илғор технологиялардан фойдаланиш: Автосаноатни замонавий технологик жараёнлар билан янгилаш.

– Ташқи савдони кенгайтириш: Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган автомобилларни ташқи бозорларга экспорт қилишни ошириш.

– Иш ўринларини яратиш: Автосаноат корхоналарида янги иш ўринлари ташкил этиш.

Кўрилган чоралар ва уларнинг самараси

Хужжатда автомобил саноатини ривожлантириш учун қатор амалий чоралар кўрсатилган:

Модернизация ва янги техникаларни жорий этиш: Автозаводлар ўрнида юқори самарадорликка эга бўлган технологиялар, шунингдек, янги брендлар ишлаб чиқариш йўлга қўйилмоқда.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар: Секторга тўғридан-тўғри хорижий сармоялар жалб этиш орқали иқтисодиётга қўшиладиган қийматни ошириш.

Ишлаб чиқаришни диверсификациялаш: Турли хил авточасти, махсус техникалар ва юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотларни ишлаб чиқаришга ҳаракат қилинмоқда.

Масалан, 2019 йилда «GM Uzbekistan» ва «MAN Auto-Uzbekistan» каби йирик ишлаб чиқариш корхоналари ташкил этилди, бу эса мамлакатда автомобиллар ишлаб чиқариш ва экспортни жадал ривожлантиришга хизмат қилмоқда.

Инвестициялар ва молиявий манбалар

Хужжатда белгиланган инвестицияларнинг асосий қисми тўғридан-тўғри хорижий сармоялар орқали жалб қилиниши кўзда тутилган. Бу инвестициялар, авваламбор, замонавий ишлаб чиқариш технологияларини жорий этиш, маҳсулотларни диверсификация қилиш ва ишлаб чиқариш қулайликларини ошириш учун фойдаланилади.

Хужжатда янги автозаводларнинг қурилиши учун маълумотлар ва молиявий манбалар келтирилган, шунингдек, автоҳарид ташкилотлари учун турли имтиёзлар ҳам белгиланган. Шунингдек, Ўзбекистон автосаноати учун муаммоларни ҳал қилиш ва инновацион ютуқларга эришиш учун молиялаштириш механизмларини яхшилаш зарурлиги таъкидланган.

Таъсир ва самарали натижалар

Хужжатда белгиланган чоралар амалга оширилса, улар йиллик ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга, ахборот тизимларини янгилашга ва янги модельларнинг ишлаб чиқаришини кенгайтиришга ёрдам беради.

Рақобатбардошликни ошириш: Хужжатда автомобилларнинг экспортга йўналтирилиши ва ички бозорда рақобатбардош нархларни шакллантириш учун механизмлар мавжуд.

Экспортнинг ривожланиши: Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган автомобилнинг халқаро бозорларга экспорт қилиш қобилияти ошиши кутилмоқда.

Прогнозлар:

Келгусида автомобил саноатининг ўсиши ва ривожланиши учун муҳим шароитлар:

– Автосаноат маҳсулотларини экспортга чиқариш ва ташқи бозорларда ўзаро манфаатли ҳамкорлик ўрнатиш.

– Автопарк модернизацияси учун иқтисодий ва молиявий дастурлар ишлаб чиқиш.

– Йирик инвестиция лойиҳаларининг амалга оширилиши ва уларнинг самарасидан фойдаланиш.

Автосаноат тармоғи корхоналарида молиявий бошқарув — бу корхонанинг молиявий ҳолатини назорат қилиш, мақсадли йўналишда ривожланишини таъминлаш ва ресурсларни самарали тақсимлашга қаратилган бошқарув тизими. Ушбу тармоқда молиявий бошқарувнинг муҳим вазифаларига қуйидагилар киради:

1. Молиявий режалаштириш ва бюджетлаш. Автосаноат корхоналарининг молиявий режалари аниқ ва далилларга асосланган бўлиши керак. Бу, кўпинча, харажатлар, инвестициялар, даромадлар ва ривожланиш учун зарур бўлган маблағларни аниқлашни ўз ичига олади. Бюджетлашни ҳар йили қайд этилган режаларга асосан амалга ошириш муҳим.

2. Кредит ва инвестиция стратегияси. Автосаноат корхоналари кўпинча йирик инвестициялар ва кредитларни жалб қилади. Молиявий бошқарув бу процессни кузатиш ва мувофиқлаштириш, кредит шартларини таҳлил қилиш ва инвестицияларнинг қайтишини баҳолаш билан боғлиқ.

3. Нақд пул оқимларини бошқариш. Корхонага келувчи ва чиқувчи нақд пул оқимларини мувофиқлаштириш, молиявий тўланишларнинг вақтли ва тўғри амалга оширилишини таъминлаш. Бу молиявий ҳолатни барқарор қилиш ва қарзларнинг барқарорлигини таъминлаш учун муҳим.

4. Молиявий ҳисоботлар ва таҳлил. Автосаноат корхоналари молиявий ҳисоботларни тайёрлаш, бу ҳисоботларнинг таҳлил қилинишини ва улардан асосланиб стратегик қарорлар қабул қилишни талаб қилади. Молиявий ҳисоботлар – бу даромадлар, харажатлар, активлар ва мажбуриятларни кўрсатувчи ҳужжатлардир.

5. Ҳисоб-китоб ва солиқ сиёсатини амалга ошириш. Корхона солиқ ва ҳисоб-китоб сиёсатига амал қилиши керак, бу эса молиявий ҳисоботлар билан тўғри ишлаш ва солиқ тўловларини ўтказишни ўз ичига олади.

6. Рискларни бошқариш. Автосаноатдаги молиявий бошқарувнинг бошқа муҳим жиҳати — бу потенциал молиявий ва ишлаб чиқариш ризикларини баҳолаш ва уларни минималлаштириш учун стратегиялар ишлаб чиқишдир. Масалан, хом ашё нархларининг ўзгаришини, ишлаб чиқариш муаммоларини ва бозордаги рақобатни ҳисобга олиш.

7. Ҳисобдорлик ва қонуний талабларга риоя қилиш. Автосаноат корхоналари молиявий бошқарувни амалга оширишда қонуний талабларга қатъий риоя қилишлари керак. Бу, айниқса, корпоратив бошқарув ва молиявий хавфсизликка алоқадор ҳисоботларнинг тўғри ва шаффоф бўлишини таъминлайди.

Автосаноат корхоналарининг молиявий фаолияти ишлаб чиқариш жараёнларини молиялаштириш ва уларнинг самарадорлигини оширишга

қаратилган бўлиб, бу иш ўринлари яратишга кўмаклашади. Ҳар бир автомобил ишлаб чиқариш жараёнида мутахассислар, ишчилар ва турли хизмат кўрсатувчи шахслар талаб қилинади. Молиявий манбаларни самарали тақсимлаш орқали ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ва янги иш ўринлари яратиш мумкин. Автосаноат тармоғи мамлакатнинг умумий ички маҳсулотини шакллантиришда муҳим ўрин тутади. Корхоналарнинг молиявий фаолияти, хусусан, инвестициялар, ривожланиш стратегиялари ва экспорт фаолияти, ЯИМнинг ўсишини таъминлашга ёрдам беради. Автосаноатдан олинган молиявий даромадлар давлат бюджетига солиқлар шаклида кириб, давлатнинг ижтимоий дастурларини молиялаштиришга йўналтирилади. Автосаноат тармоғи корхоналари кўпинча йирик инвестициялар ва кредитларни жалб қилиш орқали ривожланади. Бу инвестициялар, ўз навбатида, корхонанинг иқтисодий ўсишни рағбатлантиради. Технологик янгиланиш ва модернизация, янги ишлаб чиқариш линиялари ва экологик тоза технологияларни жорий қилиш учун сармоялар жалб қилинади, бу эса умумий иқтисодий ривожланишга ижобий таъсир кўрсатади. Ўзбекистон Республикаси автосаноат тармоғи, шубҳасиз, иқтисодий ривожланишнинг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Бу тармоқнинг ривожланишида йирик инвестициялар ва кредитларни жалб қилиш муҳим роль ўйнайди. Автосаноатнинг ривожланиши учун сармоялар ва молиявий ресурслар жамлаш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янги технологияларни жорий қилиш учун зарур. Кўпинча, автосаноат корхоналари бу мақсадларга эришиш учун маҳаллий ва халқаро миқёсдаги йирик инвестициялар ва кредитлардан фойдаланадилар. Автосаноат корхоналари учун инвестициялар ва кредитлар асосан қуйидаги мақсадларга йўналтирилади:

Янги технологиялар ва инжиниринг. Автосаноатда рақобатдошликни сақлаш учун ишлаб чиқариш жараёнларини модернизация қилиш, янги технологиялар ва инновацияларни жорий қилиш талаб қилинади. Бунинг учун йирик инвестициялар ва кредитлар талаб этилади;

Инфратузилмани ривожлантириш. Янги ишлаб чиқариш ҳажмларини ошириш ва логистика инфратузилмасини ривожлантиришга инвестициялар жалб қилиш автосаноат корхоналари учун муҳим. Бу корхоналарнинг ишлаб чиқариш самарадорлигини оширади;

Қарз ва капитални бошқариш. Автосаноат тармоғидаги кўплаб корхоналарнинг ривожланишини таъминлаш учун қарз ва капитал манбалари зарур. Давлат ва хусусий секторнинг ишлаб чиқаришга қўшган капитали иқтисодий ўсишга ҳисса қўшади. Ўзбекистоннинг автосаноат тармоғида инвесторлар ва кредиторлар учун қулай муҳитни шакллантириш учун давлат томонидан қатор чора-тадбирлар кўрилмоқда;

Солиқ имтиёзлари ва субсидиялар. Ҳукумат автосаноатга жалб қилинадиган инвестицияларни рағбатлантириш учун солиқ имтиёзлари ва субсидиялар беришни ўз ишини олиб боради. Масалан, автосаноат корхоналарининг маҳаллий ва халқаро бозорларда рақобатдошлигини ошириш мақсадида бундай имтиёзлар тақдим этилади;

Ташқи инвесторларни жалб қилиш. Ўзбекистоннинг автосаноат тармоғи кўпинча хорижий инвесторларни жалб қилишга интилади. Бунда, давлат инвестициялар учун қулай муҳит яратиш ва фойдаланиш учун энг яхши шарт-шароитларни таклиф этади;

Қарз дастурлари. давлат молия муассасалари ва халқаро кредит ташкилотлари автосаноат корхоналарини молиялаштириш мақсадида имтиёзли кредитлар ва инвестиция дастурлари мавжуд. Булар ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва модернизация қилиш учун асосий манба ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш лозимки, автосаноат тармоғида инвестицияларни жалб қилиш қўйидаги ижобий натижаларга олиб келади:

-Инвестициялар ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва янги иш ўринлари яратишга олиб келади. Бу аҳолига иш жойларини таъминлаш ва ишсизликни камайтиришга ёрдам беради;

-Инвестициялар орқали автосаноат корхоналари маҳсулотларини янгилаш ва янада рақобатбардош қилиш, халқаро бозорлардаги иштирокни оширишга имконият яратади. Бу эса экспорт даражасини ошириш ва ташқи савдога таъсир кўрсатади;

- Автосаноат корхоналарининг ишлаб чиқаришини модернизация қилиш ва технологик янгилашлар ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга кўмаклашади. Бу, ўз навбатида, корхонанинг молиявий натижаларини яхшилашга ва рақобатбардошлигини оширишга олиб келади. Қўйидаги жадвалда асосий турдаги маҳсулотларнинг ишлаб чиқариш кўрсаткичлари тўғрисида маълумотларни келтириб ўтамыз.

Жадвал-1

“Ўзавтосаноат” акциядорлик жамиятлари асосий турдаги маҳсулотларнинг ишлаб чиқариш кўрсаткичлари таҳлили⁹⁵

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	2022	2023	2024
1	Енгил автомобиллар	Минг дона	327,6	395,4	395,9
2	ISUZU автобуслари	дона	1 190	865	824
3	ISUZU юк автомобиллари	дона	2 639	3 107	2 450
4	D-Мах пикаплари	дона	363	123	451
5	Енгил тижорат автомобиллари	дона	457	680	200
6	Автомобил двигателлари	Минг дона	225,4	269,2	269,9

2024-йил мамлакатимиз автомобил саноати ишлаб чиқариш ва экспорт кўрсаткичларининг барқарор ўсишини кўрсатиб, ижобий динамикани намойиш этди. Рақамларга эътибор қаратсак, 82,1 трлн сўмлик маҳсулот, жумладан 431,1 минг дона автомобил ишлаб чиқарилди. Натижада, бугунги кунда автомобилсозлик соҳасининг саноатдаги улуши 11,7 фоизни ташкил этган. Давлат бюджетига 9,6 трлн сўмдан ортиқ солиқлар ва бошқа тўловлар амалга оширилган. Ўзбекистонда автомобиллар парки 4,3 млн донага етказилган.

⁹⁵ Муаллиф томонидан ҳисобланган.

2024 йилда “Узавтосаноат” АЖ тизим корхоналарининг инвестиция лойиҳалари доирасида 243,2 млн доллар инвестициялар, шу жумладан 188,1 млн доллар миқдорида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ўзлаштирилган. Маҳаллийлаштириш дастурининг 25 та лойиҳаси доирасида 23,8 трлн. сўмлик маҳаллий маҳсулот ишлаб чиқарилган. 186 дона автомобил бутловчи қисмларини маҳаллийлаштириш ҳисобига 693,9 млрд сўмлик ишлаб чиқариш харажатлари қисқартирилган. Жумладан, тармоқаро кооперация ва шатакка олиш механизми орқали тармоқ корхоналари томонидан “Дамас” ва “Трекер” моделлари учун шинолар, “Трекер” ва “Оникс” моделлари учун том рейлинглари, ускуналар панели, ғилдираклар, ёритиш чироқлари, ўриндиқ матолари ва сунъий чарм копламалари йетказиб бериш йўлга қўйилган. Натижада жорий йилда тармоқда 2 395 дан ортиқ янги иш ўринлари яратилган. Жами тармоқда иш билан банд бўлганлар сони 38 минг нафарга етган. Шунга қарамадан, автосаноат корхоналарининг ҳар бир инвестор ва кредитор учун автосаноатга сармоя киритишда баъзи муаммолар ҳам мавжуд:

- Хорижий ва маҳаллий инвесторлар учун иқтисодий рисклар, яъни солиқ сиёсати ўзгаришлари, ташқи бозорлардаги вазият ва молиявий барқарорлик йўқлиги баъзи ҳолларда инвестицияларнинг самарадорлигини пастайтиради.

- Автосаноат корхоналари қарзни қайтариш қобилиятига боғлиқ ҳолда, имтиёзли кредитлар ёки йирик кредитлар олишда муаммолар бўлиши мумкин. Бу қарзларнинг ёки инвестицияларнинг тўланиш муддати ва шароитлари, айниқса, корхонанинг молиявий ҳолатига таъсир қилиши мумкин.

- Баъзида автосаноат корхоналари сармояни самарали ишлатиш учун керакли технологик инфратузилмани йўқотишади. Бу модернизация жараёнида инвестицияларнинг самарадорлигини пасайтириши мумкин.

Автосаноат корхоналари молиясини бошқаришда экологик омилларни ҳам ҳисобга олиш керак. Масалан, экологик тоза автомобиллар ишлаб чиқаришга қаратилган инвестициялар, қайта тикланадиган энергия манбаларига эътибор қаратиш ва табиий ресурсларни тежаш мақсадида ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан муҳимдир. Бунинг натижасида на фақат корхона, балки бутун жамият учун экологик барқарорликка эришилади. Автосаноат молиясининг ижтимоий мазмунида сифат муаммоси ҳам мавжуд. Самарали молиявий бошқарув ва ишлаб чиқариш миқдорларга юқори сифатли автомобиллар ва хизматларни таклиф қилиш имкониятини яратади. Бунинг натижасида, аҳоли орасида маҳсулотларга бўлган ишонч ортиб, юқори сифатли, ишончли ва хавфсиз транспорт воситалари мавжуд бўлади. Бу ижтимоий аҳамиятга эга, чунки транспортнинг хавфсизлиги ва ишончилиги ҳаёт сифатига катта таъсир кўрсатади. Автосаноат корхоналарининг молиявий фаолиятининг ижтимоий мазмунида корпоратив ижтимоий жавобгарлик ҳам муҳим ўрин тутди. Корхонага нафақат молиявий, балки ижтимоий ва экологик масалаларга ҳам эътибор беришни аниқлатади. Корхоналарнинг жамиятга бўлган ижтимоий масъулияти уларнинг иш ўринлари яратиш, жамиятни қўллаб-қувватлаш, барқарор ривожланиш ва табиатни муҳофаза қилиш борасидаги ҳаракатларида намоён бўлади. Автосаноат молияси рақобатни оширишга

қаратилган бўлиб, бу бевосита иқтисодий самарадорликка таъсир қилади. Кучли рақобат муҳити корхоналарни янги инновациялар ва технологияларга сармоя киритишга рағбатлантиради, бу эса маҳсулотлар ва хизматлар сифатига ижобий таъсир кўрсатади. Иқтисодий томондан, бу жараён ҳар томонлама ривожланишга ва мукамаллашувга олиб келади. Автосаноат корхоналарига инвестиция ва кредитлар ёки давлат ёрдамлари, масалан, субсидиялар ва имтиёзли кредитлар шаклида молиявий ёрдам кўрсатишнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти катта. Бу корхоналарга ривожланиш учун зарур ресурсларни олиш ва ишлаб чиқаришни кўпайтириш имконини беради. Шунингдек, бу иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва ишсизликни камайитиришга кўмаклашади. Автосаноат тармоғи корхоналарининг молиявий фаолиятининг ижтимоий-иқтисодий мазмуни ўта кенг ва мураккаб бўлиб, у нафақат компаниянинг ички ривожланишини, балки уруш, рақобат, ижтимоий тараққиёт ва экологик барқарорлик каби омилларни ҳам қамраб олади. Молиявий бошқарув, иш ўринларини яратиш, экологик ва ижтимоий масъулиятга эътибор бериш, бозор рақобатини ошириш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Шунингдек, автосаноатда ишлаш учун ўзгача ёндошувлар ва технологияларни қўллаш муҳим. Молиявий бошқарувнинг замонавий усуллари ва жараёнлари бўйича энг янги тенденциялар ҳам муҳим омилдир.

Автосаноат тармоғи корхоналарида молиявий бошқарувнинг аҳамияти айниқса катта, чунки бу тармоқ юқори сарф-харажатлар ва узок муддатли инвестициялар билан боғлиқ. Молиявий бошқарувнинг асосий вазифаси — корхонанинг барқарор ишлашини таъминлаш, ресурсларни самарали тақсимлаш ва компаниянинг ривожланиш стратегиясини амалга оширишдир. Қуйида автосаноат корхоналарида молиявий бошқарувнинг аҳамиятини кўриб ўтамыз.

Автосаноатда ишлаб чиқариш жараёнлари юқори сарф-харажатларни талаб қилади, масалан, хом ашёлар, ишчи кучи, энергия ва жиҳозлар. Молиявий бошқарув бу сарф-харажатларни аниқ ва самарали назорат қилишга ёрдам беради, натижада корхона молиявий самарадорликни ошириш имкониятига эга бўлади. Автосаноат корхоналари кўпинча катта молиявий оқимларга эга бўлади. Нақд пул оқимларини бошқариш, ўзаро ҳисоб-китобларни вақтли амалга ошириш ва қарзларни тўлаш — бу барқарорлик ва ликвидликни таъминлаш учун муҳимдир. Молиявий бошқарув бу жараёнларни аниқ ва самарали бошқаришга ёрдам беради. Автосаноат тармоғи кўпинча йирик инвестициялар ва кредитларга эҳтиёж сезади. Молиявий бошқарув инвестицияларнинг самарадорлигини баҳолаш, қарз ва капитал структурасини тўғри шакллантиришга ёрдам беради. Бунинг натижасида корхона ривожланиш учун зарур бўлган ресурсларга эга бўлади. Автосаноат тармоғида бир қатор молиявий ва ишлаб чиқариш рисолари мавжуд, масалан, хом ашё нархларининг ўзгариши, ишлаб чиқаришдаги тўхтовлар ёки транспорт муаммолари. Молиявий бошқарув рискларни аниқлаш, уларни баҳолаш ва минималлаштириш стратегияларини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Корхона стратегик қарорлар қабул қилишда молиявий маълумотлар ва таҳлилларга асосланади. Молиявий бошқарув, даромад ва

харажатлар, инвестициялар ва ўзгарувчи иқтисодий шароитларни ҳисобга олган ҳолда, компаниянинг uzoq muddatli ривожланиш йўналишини аниқлашда ёрдам беради. Молиявий бошқарув, маҳсулотлар ва хизматларнинг самарадорлигини баҳолаш, бозордаги ўрнини таҳлил қилиш, рақобатбардошлигини ошириш ва оптимал нарх сиёсатини ишлаб чиқиш орқали компаниянинг даромадини максималлаштиришга кўмаклашади. Автосаноат корхоналарининг молиявий бошқаруви қарз олиш, инвесторларга ҳисобот бериш ва солиқ тўловларини амалга оширишда муҳим роль ўйнайди. Тўғри молиявий ҳисоботлар тайёрлаш, корxonанинг молиявий барқарорлигини ва ишончини таъминлаш учун муҳимдир. Молиявий бошқарув, корхона ташқи иқтисодий алоқаларини (масалан, экспорт, импорт, халқаро инвестициялар) мувофиқлаштиришга ёрдам беради. Бу, ўз навбатида, автосаноат корхонасининг халқаро бозордаги рақобатдошлигини оширишга хизмат қилади. Молиявий бошқарув, қўшимча капитал ёки молиявий манбаларни жалб қилиш, янги технологияларга сармоя киритиш ёки ишлаб чиқариш хажмини ошириш орқали корxonанинг иқтисодий фаоллигини сақлаш ва ривожлантиришга ёрдам беради. Молиявий бошқарув, автосаноат корхоналари учун қонунчилик ва солиқ талабларига риоя қилишни таъминлаш, молиявий хатарларнинг олдини олиш ва коррупцияга йўл қўймаслик учун муҳимдир. Автосаноат тармоғи корхоналарида молиявий бошқарувнинг аҳамияти иқтисодий барқарорлик, ривожланиш ва самарадорликни таъминлашда ҳал қилувчи омилдир. Бу, шубҳасиз, корxonанинг умумий стратегик мақсадларига эришиш ва улашиш учун мукамал молиявий тизимни яратишда муҳим рол ўйнайди.

Ўзбекистоннинг автосаноат тармоғида халқаро ҳамкорлик ўта муҳим аҳамиятга эга. Қатор хорижий компаниялар, масалан, GM Uzbekistan, Renault ва MAN билан ҳамкорлик қилади. Бу ҳамкорликлар нафақат технологияларнинг келтирилиши, балки инвестицияларнинг жалб қилиниши ва ишлаб чиқаришнинг ишончли экосистемасини яратиш учун катта имкониятлар яратади. Ўзбекистон Республикасининг автосаноат тармоғида йирик инвестициялар ва кредитларни жалб қилиш, тармоқнинг ривожланишини таъминлаш учун муҳим бўлиб, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, рақобатбардошликни яхшилаш ва мамлакат иқтисодиётига қўшган ҳисса бўйича ижобий натижаларга олиб келади. Бундан ташқари, инвестициялар иш ўринлари яратиш, технологик ривожланиш ва экспортни оширишга ҳам катта ёрдам беради.

IV. ХУЛОСА

Автомобиль саноатини ривожлантириш учун стратегик чоралар: Ўзбекистонда автомобиль саноатини ривожлантириш учун қабул қилинган қарор ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга бўлиб, иқтисодий ўсиш ва ишлаб чиқаришни модернизация қилишга қаратилган. Хорижий ва ички сармояларни жалб қилиш, замонавий технологияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини яратиш жараёни жадал ривожланишга ёрдам беради.

Электрли автомобилларни ишлаб чиқариш, янги модельларнинг ташқи бозорларга чиқарилиши Ўзбекистоннинг автомобиль саноатини глобал рақобатга

мувозанатли равишда тайёрлайди. Бу эса нафақат автомобиллар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, балки мамлакат иқтисодиётига кўпроқ қўшилган қиймат ҳосил қилиб, янги иш ўринларини яратиш имконини беради.

Қарорнинг ижтимоий таъсири. Ушбу қарор аҳоли бандлигини ошириш, экологик ҳолатни яхшилаш ва автомобил саноатини экологик жиҳатдан тоза маҳсулотлар билан таъминлаш орқали жамиятга ижобий таъсир кўрсатади. Электрли автомобиллар ишлаб чиқариш миллий иқтисодиётнинг «яшил» ривожланиш йўналишидаги устувор вазифаларини амалга оширишга ёрдам беради.

Муаммолар ва таклифлар: Корхоналарнинг кичик ва ўрта сегментлари учун қўшимча молиявий ёрдам ва имтиёзлар бериш, уларни замонавий технологиялар билан таъминлаш керак. Шунингдек, автомобиль саноатидаги рақобатни кучайтириш ва ташқи бозорлардаги улушни ошириш учун миллий брендлар яратиш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистоннинг автомобил саноатини ривожлантиришдаги келажак истиқболлари катта. Ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, ички ва ташқи савдода рақобатбардошлигини кучайтириш, янги автомобиллар ва технологиялар ишлаб чиқариш орқали автомобил саноатини мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоғига айлантириш мумкин.

Қабул қилинган қарор Ўзбекистоннинг автомобил саноатини ривожлантириш ва модернизация қилишда муҳим қадам бўлиб, мамлакат иқтисодиётини юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар билан таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш ва экологик яхшиланишни таъминлашга йўналтирилган. Ташкилий ва молиявий омилларнинг тўғри амалга оширилиши ушбу мақсадларга эришишда муҳим аҳамиятга эга.

V. Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 18.07.2019 йилдаги ПҚ 4397 сон Қарори “Автомобиль саноатини ривожлантиришга оид қўшимча чоратadbирлар ҳақида” // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – 2019. – № 7 (569).

2. ЦЭИР (Центр экономических исследований и реформ). Обзор: развитие автомобильной промышленности Узбекистана за 5 лет (2016–2021) – Ташкент, 2022.

3. Асадов Э. К. “Avtomobilsozlik sanoati korxonalarida xalqaro harid tizimini takomillashtirish strategiyalari” – «Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences» (Узбекистан), 2021.

4. Қобилов Р. Ш. “O‘zbekiston avtomobil sanoatining mahalliyashtirishdagi muammolari va istiqbollari” – «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» журналі (Тошкент), 2020.

5. Барановская Я. Г. «Включенность автомобильной промышленности стран Азии и Восточной Европы в глобальные цепочки стоимости» – сборник научных трудов, 2021.

6. Саитова М. Х. «Вопросы разработки маркетинговой стратегии развития автомобильной промышленности Республики Узбекистан» – журнал «Экономика и бизнес», 2020.